

Berényi Mihály

Tüdőgyulladásos a megbetegedés?

Hozzászólások: Bősze Péter, Laczkó Krisztina, Varga Csaba

Az alábbi három mondatban ugyanazzal a nyelvhasználati problémával találkozunk:

„A főorvos-asszony szerint a téli allergiás megbetegedésben szenvedők fokozottabban szorulnak gyógyszerre.”

„Jelezték a szakorvosok, hogy egyre több a tüdőgyulladásos megbetegedés.”

„Több mint egy évtizede nem volt annyi kanyarós megbetegedés az Egyesült Államokban, mint az idén.”

Az nem tetszik ezekben a mondatokban, hogy maga a *megbetegedés* az allergiás, tüdőgyulladásos, kanyarós vagy – más példával – hasmenéses. Szerintem nem a *megbetegedés* kanyarós, hanem a *beteg*. Tudom, hogy nem mindenki véleménye azonos az enyémmel (az értelmező szótárainké sem), de számomra a *megbetegedés* a betegség kezdete, nem maga a betegség. Akkor nem butaság *krónikus megbetegedésről* beszélni?

Miért nem így fogalmazunk?

„A főorvosasszony szerint az allergiában szenvedők télen fokozottabban szorulnak gyógyszerekre.”

„Jelezték a szakorvosok, hogy egyre többen betegszenek meg tüdőgyulladásban.”

„Az Egyesült Államokban sok a kanyarós beteg.”

Ebben a mondatban különösen furcsa párost alkot a *pneumococcus* és a *megbetegedés*: „A légúti vírusfertőzések állnak sokszor a gyermekkori pneumococcus megbetegedés hátterében.” Megbetegedett a pneumococcus? Hajlamos vagyok ezt gondolni. Én inkább ezt írtam volna: „A légúti vírusfertőzések hátterében gyakori a pneumococcus okozta fertőzés.”

További hasonló példák:

„Ismétlődő hasmenéses megbetegedés, amely évekig esetleg évtizedekig elhúzódik.”

„Nagyobb mennyiségre csak kivételes esetekben van szükség, pl. erős izzadásnál, vagy hosszabb hasmenéses megbetegedés esetén.”

„Kérjük a lakosságot, hogy lázas vagy hasmenéses megbetegedés esetén a betegek azonnal jelentkezzenek az orvosnál.”

Ezekben a mondatokban a *megbetegedés* teljesen fölösleges, hiszen nem a megbetegedés hasmenéses: a *hasmenéses megbetegedés* egyszerűen csak *hasmenés*. Mi értelme van a *hosszabb* vagy *elhúzódó megbetegedésnek*? Szerintem semmi.

„Orvosi igazolással igazolt tartós megbetegedés.”

„Az elmebetegség tartós megbetegedés.”

Az *orvosi igazolással igazolt* helyett az *orvosilag igazolt* jobb volna. Nincs sem tartós, sem évtizedekig elhúzódó megbetegedés, de maga a betegség lehet ilyen. A *megbetegedés* és a *betegség* hallatán ne gondoljunk szinonimákra. Most még mást jelentenek, nem lenne szerencsés ezeket is „összemosni”. Ugye, milyen furcsán hangzik a *cukormegbetegedés*? Influenzajárvány kezdetén egyre nő a *megbetegedések* és a betegek száma. A járvány tetőpontján a *megbetegedések* száma csökken, ellentétben a betegek stagnáló számával.

Érdemes volna ezt a kérdést orvosok és nyelvészek körében megvitatni. Javasolom, hogy a *megbetegedést* tartsuk fenn az egészség és betegség közti állapotra, a betegség kezdetére, amikor tudjuk vagy érezzük már, hogy valami baj készül, de a továbbiakban kialakuló betegség konkrét tünetei még hiányoznak, a *betegséget* még nem tudjuk megnevezni, de már sejtjük. Állítmányként a *megbetegedett* is ilyesmit jelent.

HOZZÁSZÓLÁSOK

Varga Csaba

Betegség vagy megbetegedés?

Nem hiszem, hogy változtatnunk kellene azon a gyakorlaton, amely szinonimaként használja a két kifejezést. A *megbetegedés*, mint folyamat, az én környezetemben nem használatos, a betegség kialakulása jelentés annál inkább. (Sajnos a betegség manifesztációja is.) Én hagynám békén a kialakult gyakorlatot, ugyanakkor elismerem, hogy néha félreértésre adhat okot. Előfordul, hogy a szónak első és második jelentése is van, itt pedig ez a helyzet. De első jelentésésként a 'betegség' rögzült. A példák között természetesen lehet szemeztetni, az egyszerűsítés többnyire a javukra válik. Nincs

pneumococcusmegbetegedés, de a *pneumococcusfertőzés* sem igazán szemet gyönyörködtető, pedig helyes. A *cukorbetegséggel* nem tudok mit kezdeni. Ez a hivatalos magyar neve. Épp olyan rossz, mintha *cukormegbetegedés* lenne.

Laczkó Krisztina

Valójában két kérdésről van szó a fentiekben. Az alapvető az, hogy a *betegség* és a *megbetegedés* főnevek szinonimák-e. Önmagában a kérdésfelvetés és a felhozott példák azt mutatják, hogy már igen, és ezt éppen a nyelvhasználat, a szaknyelvi példák igazolják. A szójelentések változhatnak, azokat nem a nyelvészek határozzák meg, hanem nyelvhasználati tények, a beszélőközösség alakítja ki ezeket a világról való tapasztalás eredményeképpen, a nyelvészet feladata ennek megállapítása (a nyelvi adatok, tények figyelembevételével) és ez alapján értelmező szótárakban való rögzítése, ha a jelenség idővel teljesen olyan elterjedtséget mutat. Ha az 1961-es keletkezésű hétköznapi értelmező szótárt nézzük meg, a *megbetegedés* címszó elsősorban az alapige folyamatjelentését hangsúlyozza, ezzel szemben az 1972-es kéziszótár már a *betegség* főnév állapotjelentését is feltünteti, azaz már szinonimaként (is) kezeli a két szót. Egy véletlenszerűen lekért 100-as minta adatai a Nemzeti szövegtárból ugyanezt igazolják. Berényi professzor úr az eredeti jelentéskülönbséget érzékeli a két főnév között, a nyelvhasználati tények azonban ténylegesen arra utalnak, hogy ez a különbség ma már elmosódik a szaknyelvi és a köznyelvi gyakorlatban is. (Mindezek ellenére érdemes lenne, egy kiterjedtebb szaknyelvi korpuszon is megvizsgálni ezt az állítást, hogy hitelt érdemlően is bizonyíthatassuk a már bekövetkezett feltételezett változást.)

A másik kérdés ezzel részben összefügg. Vajon igazolhatóak-e azok az adatok a nyelvhasználatban, amelyekben egy betegségnevezés melléknévképzős változata szerepel jelzőként a *megbetegedés* főnév előtt? A korpuszadatok bizony megint csak azt mutatják, hogy a jelenség létezik, sőt terjed a nyelvhasználatban. Miről is van szó? A *tüdőgyulladásos megbetegedés* értelmezésem szerint úgynevezett pleonazmus, vagyis egyfajta szószaporítás, hiszen a *tüdőgyulladás* maga a *megbetegedés*, vagy ha jobban tetszik, a *betegség*. A következő mondatban (Google-adat): „Ezer cibetmacskát égettek el

vagy fojtottak vízbe attól tartva, hogy ez az állat hordozza a SARS néven elhíresült *tüdőgyulladásos megbetegedést*” valóban pleonazmussal állunk szemben, ám a következő mondatban a *megbetegedés* főnév pedig mintha az *eset* főnevet helyettesítené: „Múlt héten 13 ezer *tüdőgyulladásos megbetegedés* volt.” A *hasmenéses megbetegedés* azonban értelmezésem szerint nem ugyanez a jelenség. A *hasmenés* lehet tünete egy betegségnek, és ekkor a *hasmenéses megbetegedés* nem pleonazmus, például a következő mondatban (szintén Google-adat): „Valamennyi *hasmenéses megbetegedés* alapja a bélben oldott anyagok szállítási zavara.” Úgy tűnik tehát, hogy árnyaltabb a jelentés a melléknévképzős betegségnév és a *megbetegedés* főnév szerkezetében, mint azt elsőre gondolnánk, érdemes lenne ezt a jelenséget is nagyobb nyelvi anyagon megvizsgálni és pontosítani.

Bősze Péter

A fenti példákban alapvetően az a kérdés, hogy a *betegség* és a *megbetegedés* ugyanazt jelentik-e, azaz hasonszavak-e, vagy sem. Laczkó Krisztina válasza: „hogymár igen”. Hozzáteszi, hogy az 1961-es értelmező szótár szerint jelentéstartamuk még más: a *megbetegedés* a beteggé válás folyamatára utal, de az 1972-es kéziszótárban már rokon értelmű a két szó. Majd ezt írja: „A szójelentések változhatnak, azokat nem a nyelvészek határozzák meg, hanem nyelvhasználati tények, a beszélőközösség alakítja ki ezeket a világról való tapasztalás eredményeképpen, a nyelvészet feladata ennek megállapítása (a nyelvi adatok, tények figyelembevételével) és ez alapján értelmező szótárakban való rögzítése.”

A gyógyítás az orvos sajátja, és ezt a tulajdonságát akkor sem szívesen vetkőzi le, ha történetesen a nyelv tűnik „betegnek”. A nyelvhasználat valóban változik a köznyelvben és szaknyelvekben is. Számomra nyelvünk egyik gyönyörűsége szavaink árnyalt jelentése, ezt elveszíteni nehezen elfogadható, mint ahogy a gyógyító embernek az sem érthető, hogy a nyelv művelés feladata csupán a szótárakban való rögzítés lenne. Szívem szerint a *megbetegedés* szót kizárólagosan a beteggé válás folyamatára tartanám fent, a *betegséget* meg valamely kóros állapot (kór, betegség) jelölésére. Remélem, társakra találok.

„A mesebeli árva gyermek a magyar nyelv. Még az ág is húzza. Pedig gyönyörű tartományai vannak. A legszebb országon húzódnak folyamai. A vadmadarak, csillagos égboltozat alatt lakó pásztorok és rajongó költők vigyáztak ez árva gyermek lépéseire, amíg járni tanult. Néha eldugdosták, mint a bujdosó kurucot vagy honvédet. Szőlőhegyek borházaiban, kollégiumok üres padlásain, a bedőlt pusztai kutak felett szárnyaló szél zúgásában élt.”

(Krúdy Gyula: Felhő)